

HZ. ALİ-MUÂVİYE YAZIŞMALARI VE İSLÂM TARİHİ AÇISINDAN ÖNEMİ*

Mustafa HİZMETLİ**

Öz: İslâm tarihinde ilk itikâdî ve siyasi ihtilafların baş gösterdiği ve derin kutuplaşmaların meydana geldiği dönem Hz. Ali'nin halifeliğine tesadüf eder. Çünkü o, III. Halife Hz. Osman'ın şehit edilmesi gibi önemli bir olaydan hemen sonra halife seçilmiş ve ondan beklenen ilk icraat da Hz. Osman'ın katillerinin bulunması olmuştur. Muâviye'nin Hz. Ali'ye biat etmeme sebebi olarak "Osman'ın kanını talep" konusunu öne sürmesi ile başlayan ve karşılıklı olarak gönderilen elçiler aracılığıyla sürdürülen Siffin Savaşı öncesine ait yazışmaların İslâm tarihinin bu kritik dönemine farklı bir bakış getireceği kanısındayız. Bu çalışmada; söz konusu mektuplardan hareketle Halife Hz. Ali'ye biat, Hz. Ali'nin halifeliğinin meşruluğu, Osman'ın katillerinin bulunması, Muâviye'nin hilafet konusunda liyakat ve ehliyeti ile Hz. Ali'nin buna cevapları gibi hususlar tartışılmaktadır. Çalışmada yazışmalarda kullanılan üslup üzerinde de durularak dönemin tartışma tarzı ortaya konulmuş, tarafların bir birine karşı delil olarak kullandığı kimi nitelemelere dikkat çekilmiştir. Bu nitelemelerin ve imaların, taraflar arasındaki husumetin kökenine ilişkin işaretleri aranmış, İslâm'da ilk siyasi ve itikâdî ihtilaf ve kutuplaşmaların başladığı dönemin en kritik gündem konularına, esas kahramanlarının ağzından ışık tutan yazışmalar değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Ali, Muaviye, Siffin Savaşı

Hazrat Ali and Muawiya Correspondences and Its Significance in terms of the history of Islam

Abstract: The first political and belief disputes and deep polarizations, which are occurred in the history of Islam, were run across in the period of the caliphate of Hz. Ali. Because he was chosen as the caliph after the 3rd caliph Hazrat Osman was martyred and the first thing he was expected to do was to find the murderers of Hazrat Osman. We believe that the correspondences which started with Muawiya's not agreeing to obey Hazrat Ali by bringing forward the issue of "demanding for Osman's blood", carried out via messengers before the Battle of Siffin. These will bring a different viewpoint to this critical period in the history of Islam. In the light of the mentioned letters, this study discusses the issues such as obedience to Hazrat Ali, the legitimacy of his caliphate, finding the murderers of Osman, the competency and qualification of Muawiya in caliphate and Hazrat Ali's answers to it. The study also puts

* Bu çalışma 18-20 Aralık 2009 tarihinde İzmir'de düzenlenen Uluslararası Hz Ali Sempozyumu'nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

** Doç. Dr., Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü [mhizmetli@bartin.edu.tr]

emphasis on the style used in correspondences and thus, reveals the way of discussion during the period and some attributions that parties used towards each other were highlighted. The reasons behind the attributions, implications and hostility between the parties were investigated, and the correspondences, which shed light on the most critical agenda of the first political and belief disputes, and deep polarizations occurred in the history of Islam, were assessed straightly at first hand from main characters.

Key Words: Hazrat Ali, Muawiya, the Battle of Siffin

Giriş

Çalışma konusunu Ali-Muâviye yazışmaları oluşturmaktadır. İslâm tarihindeki kırılma noktalarından biri olan Ali-Muâviye mücadelesinde taraflar arasındaki yazışmaların önemli bir rol oynadığı düşüncesiyle bu mektuplar inceleme konusu olarak seçildi. Mektuplar tam metin halinde değil, parça parça farklı kaynaklarda geçmektedir. Bu mektupların öncelikle mevsukiyetleri konusuna değinilip daha sonra yazışmalarda tarafların kullandığı üslup örneklerle gözler önüne serildi. Ardından yazışmaların içeriği, son olarak da bunların siyasi anlamı, değeri ve etkileri üzerinde duruldu. Ayrıca çalışmanın sonunda ek olarak Ali-Muâviye yazışmalarına ilişkin iki örnek mektuba da yer verildi.

Yazışma örneklerine yer veren kaynaklardan biri el-Minkarî'nin (212/827) *Vak'atu Sıffîn*'idir.¹ Söz konusu eser, bazı mevzu hadislerle ve Ali sevgisinden kaynaklanan mübalağalı ifadelerle yer vermekle birlikte Yakubî (294/897), et-Taberî (310/922), İbn A'sem (314/926) ve Mesûdî (346/957) gibi tarihçilerin bilgi kaynağı olması ve verdiği bilgilerin bu kaynakların değişik râvilerden aktardıkları rivayetlerle benzerlik göstermesi dolayısıyla önemli bir kaynaktır. Söz gelimi Muâviye'nin biat etmesi karşılığı Ali'den Mısır ve Şam'ı cibâyeye olarak istemesini içeren yazışmayla ilgili rivayet *Vak'atu Sıffîn*'den² başka *el-İmâme ve's-Siyâse*³ ve *Târihu Medîneti Dımaşk'ta*⁴ da geçmektedir. *Vak'atu Sıffîn*'de ed-Dineverî'nin (282/895) *Ahbârü't-Twâlî*'inde yer alan yazışma örnekleriyle benzerlikler de mevcuttur. *Vak'atu Sıffîn*'de yer alan yazışmaların çoğu kez iki üç satırı geçmeyecek kadar kısa olması, bunların mana olarak nakledildiğini düşünmemize sebep olmuştur. Sonuçta erken dönem eserlerinden olan el-Minkarî'nin *Vak'atu Sıffîn*'i rivayetleri farklı lafızlarla nakledilmiş olmakla birlikte içeriği

1 el-Minkarî, Nasr b. Müzâhim, *Vak'atu Sıffîn*, Neşr. Abdusselam Muhammed Harun, Kahire 1382.

2 el-Minkarî, *Vak'atu Sıffîn*, c. I, s. 52.

3 İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim, *el-İmâme ve's-Siyâse*, Tah. Halil Mansur, Beyrut 1997, c.I, s. 81.

4 İbn Asâkir, Ebu'l-Kasım Ali b. el-Hasan b. Hibetullah, *Tarihu Medîneti Dımaşk*, Tah. Muhibuddin Ebî Said Ömer b. Ğarame el-Amravî, Beyrut 1995, c. LIX, s. 131.

diğer kaynaklardan doğrulanmak kaydıyla Ali-Muâviye yazışmaları konusunda önemli bir kaynaktır.

İbn Kuteybe'nin (276/889) *el-İmâme ve's-Siyâse*'si⁵ de karşılıklı yazışmalar konusunda önemli bir kaynak olup *Vak'atu Sıffîn*, *Ahbâr-ru't-Twâl*, *Ensâbu'l-Eşrâf* ve *el-İkdu'l-Ferîd* dekilere paralel yazışma örnekleri içermektedir. Bu eserdeki yazışmalar daha sonraki dönemlerde derlendiği kabul edilen *Nehcü'l-Belâğa*'daki mektuplarla benzerlik göstermesi bakımından önemlidir. *el-İmâme ve's-Siyâse* ve *Nehcü'l-Belâğa*'daki yazışmalar muhteva olarak birbirini doğrular niteliktedir.

el-Belâzürî'nin (279/892) *Ensâbu'l-Eşrâf*'i⁶ da özellikle *Ahbâr-ru't-Twâl* isimli eserdeki yazışmalara benzer örnekler içermektedir.

ed-Dineverî'nin *Ahbâr-ru't-Twâl*'i⁷ de konumuzla ilgili yazışmaların *Vak'atu Sıffîn*, *el-İmâme ve's-Siyâse*, *Ensâbu'l-Eşrâf* ve *el-İkdu'l-Ferîd* gibi kaynaklarla paralel örnekler içermesi bakımından önemli bir kaynaktır.

el-Müberred'in (285/898) *el-Kâmil*⁸ adlı eseri de diğer kaynaklardaki yazışmalarla benzerlik gösteren örnekler içermektedir.

Yazışmalarla ilgili kaynaklardan biri olan Taberî'nin (310/922) *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülûk*⁹u da Ali ile ilgili rivayetlerinde belli râvilerden gelen haberleri aktarmakla tenkid edilmekle beraber diğer kaynaklardan gelen yazışmalara aykırı önemli unsurlar içermemektedir.

İbn Abdirrabi'h'in (327/939) *el-İkdu'l-Ferîd*'i¹⁰ da diğer kaynaklardaki örneklerle benzer yazışmalara yer veren önemli kaynaklardan biridir.

İbn Hibban'ın (354/965) *Kitâbu's-Sikât*'ında¹¹ da *Ensâbu'l-Eşrâf* takilerle paralellik arz eden yazışma örnekleri mevcuttur.

İbn Asâkir'in (571/1176) *Târihu Medîneti Dımaşk*¹² isimli eseri de yazışmaları aktaran diğer kaynaklardaki metinlerin bir bölümüne yer vermesi bakımından çalışmamızda yararlandığımız kaynaklar arasında yer almıştır.

5 İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim, *el-İmâme ve's-Siyâse*, Halil Mansur, Beyrut 1997, I-II.

6 el-Belâzürî, Ahmed b. Yahya b. Cabir, *Ensâbu'l-Eşrâf*, Tah. Süheyl Zekkar-Riyaz Zirikli, Kahire 1996, I-IX.

7 ed-Dineverî, Ebu Hanife Ahmed b. Davud, *Ahbâr-ru't-Twâl*, Tah. Abdülmün'im Âmir-Cemal eş-Şeyyâl, Kahire 1960.

8 el-Müberred, Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Yezid, *el-Kâmil fi'l-Luga ve'l-Edeb*, Tah. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Kahire 1997, I-III.

9 et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Beyrut 1407, I-V.

10 İbn Abdirrabi'h, Ebu Ömer Ahmed b. Muhammed, *el-İkdu'l-Ferîd*, Tah. Müfid Muhammed Gamiha ve diğerleri, Beyrut 1983, I-IX.

11 İbn Hibban, Muhammed b. Hibban b. Ahmed b. Ebi Hatim, *Kitâbu's-Sikât*, neşr. Muhammed Abdulmuid Han, Haydarabad 1973, II.

12 İbn Asâkir, Ebu'l-Kasım Ali b. el-Hasen, *Târihu Medîneti Dımaşk*, c. LIX.

Şerif Rady tarafından muhtelif kaynaklardan derlenmiş *Neh-cü'l-Belâğa* adlı eserde Hz. Ali'nin hutbe, mektup ve vecizeleri yer almaktadır. Eser, her ne kadar çeşitli tenkitlere maruz kalmışsa da içerdiği mektupların büyük bir bölümünün ondan önce kaleme alınmış olan İbn Kuteybe'ye ait *Uyûnu'l-Ahbar*, el-Câhız'a (255/869) ait *el-Beyân ve't-Tebyîn* ve İbn Abdirabbih'e ait *el-İkdu'l-Ferîd* gibi kaynaklarda yer aldığından eserin önemini kaybetmediğini söylemek mümkündür. Netice itibarıyla kaynaklarda yer alan metinlerin birbirleriyle paralel ifadeler içermesi ve üslupta farklılıklar olsa bile anlam olarak aykırı unsurlar bulunmaması bakımından, çalışmaya esas oluşturan yazışmaların Ali ve Muâviye'ye ait olmadığını söylemek için nedenimiz yoktur. Bu yüzden de söz konusu yazışmaların Ali ve Muâviye'ye ait olduğunu kabul etmek durumundayız.

1-Yazışmaların Üslubu

Burada öncelikle yazışmaların nakil üslubundan söz edilmesi yerinde olacaktır. Yazışmaların bir kısmı senetli olarak nakledilmiş, bir kısmında ise senet kullanılmadan Muâviye, Ali'ye şunu yazdı, Ali, Muâviye'ye şöyle cevap verdi gibi ifadelerle aktarılmıştır. Yazışmaların bir kısmı besmele ile başlamakta ve “*ve's-selâm*” veya “*es-selâmu alâ men ittebea'l-hüda*” ifadesiyle bitmektedir. Besmeleden sonra bazen hamd ü senâ ifadelerine yer verilmekte, bazen de doğrudan mesaj verilip selâm ile yazışma noktalanmaktadır. “*Bismillahirrahmanirrahim Allah'ın kulu Mü'minlerin Emiri Ali'den Muâviye b. Ebî Süfyan'a, Selâm sana, kendisinden başka ilah olmayan Allah'a hamd ederim...*”¹³ Bazen de doğrudan yemin ifadesiyle başlamaktadır. “*Bismillahirrahmanirrahim Muâviye b. Sahr'dan Ali b. Ebî Talib'e ömrüme yemin olsun ki...*”¹⁴

Taraflar bir birlerine künyeleriyle hitap etmektedir. Kullanılan hitapları şu şekilde sıralayabiliriz: Ali b. Ebî Talib'e, Ebu'l-Hasan'a, Muâviye b. Ebî Süfyan'a, Muâviye b. Sahr'a; Allah'ın kulu Mü'minlerin Emiri Ali'den, Muâviye b. Ebî Süfyan'dan gibi.

Yazışmalarda ara sıra Arap şiirinden örneklerle ve benzetmelere de yer verildiği görülmektedir. Yapılan, çağrışımı güçlü benzetmelerden bazılarını şöyle sıralayabiliriz: “*Ciğer yiyenin oğlu*”, “*Mekke'nin fethinde esir edilip salverilenlerden*”, “*Ayşe'yi sürgün eden*”, “*Zübeyr ve Talha'yı öldüren*”.¹⁵ Yazışmalarda bazen yemin ifadelerinin kullanıldığı görülmektedir. Taraflarca en sık kullanılan yemin ifadesi “*Ömrüme yemin olsun ki...*”¹⁶dir. Yazışmalarda göze çarpan bir diğer husus ise,

13 İbn Hibban, *Kitabu's-Sikât*, II, 276.

14 el-Müberred, *el-Kâmil*, I, 258.

15 İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, I, 70.

16 el-Minkarî, I, 29; İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, I, 85; el-Müberred, *el-Kâmil*, I, 258.

övünme-yerme unsurlarının bir arada kullanılmasıdır. Bir taraf kendini övdükten sonra diğer tarafı yerici bir ifade kullanarak mesajını vermekte, bu da bir nevi atışma üslubunu andırmaktadır. el-Müberred'in Muâviye'nin Ali'ye gönderdiği mektuptaki bir şiire yer verdikten sonra *"bu şiirin sonunda Muâviye, Ali'yi zemmetti ancak biz burada buna yer vermekten imtina ettik"*¹⁷ demesinden yermenin hakarete varan bir düzeye ulaştığını anlamamız mümkündür. Muâviye'nin Ali'ye yönelik suçlama üslubunun giderek ağırlaştığı görülmektedir. Başlangıçta Ali'yi, Osman'ın öldürülmesine ses çıkarmamakla suçlayan Muâviye, sonra onun katillerini yakalamamakla ve son olarak da *"Osman'ı öldürmediğini söylüyorsan hilafeti bırak ki insanlar arasında şûrâ olsun"* ifadesiyle Osman'ı öldürmekle suçlamıştır.

2-Yazışmaların İçeriği

Ali ile Muâviye arasında karşılıklı olarak gönderilen elçiler vasıtasıyla yürütülen yazışmaların tarih belirtilmemekle beraber Sıffin savaşına kadar yoğun olarak devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu yazışmalarda Ali, Muâviye'den meşru idareyi tanıyıp kendisine biat etmesini istemiş, Muâviye de Osman'ın katillerinin teslimi konusunu ön plana çıkarmıştır. Bu amaçla Ali, Sıffin savaşı öncesi Muâviye'ye gönderdiği elçilere *"Onu Allah'a, kitabına, cemaate ve itaate çağırmaları"* talimatını veriyor. Muâviye ise cevap olarak *"Onu Osman'ın katillerini öldürmesi için kendisine teslim etmeye çağırıyor, sonra da mesele şûrâya kalır"* diyordu.¹⁸ Muâviye, birçok mektubunda biat konusunda bu tavrını ısrarla sürdürmüştür. Bu yazışmalara yer veren el-Belâzûri'nin yorumu manidardır: *"Muâviye, Ali'nin Osman'ın katillerini teslim etmeyeceğini biliyordu. Ancak bu tavrı sürdürmek, Şamlıların Ali'nin onları teslimden kaçındığını görüp ondan uzaklaşarak 'Osman'ı muhakkak Ali öldürdü' diyerek kinlerinin artması, ona düşmanlık etme ve savaşma konusunda hırslı olmalarını sağlamak bakımından Muâviye'nin hoşuna gidiyordu."*¹⁹ et-Taberî, Muâviye'nin *"Osman'ın katillerinin öldürülmek üzere kendisine verilmesi, halifelik meselesinin şûrâya havale edilmesi"* talebini içeren bir mektubuna yer veriyor. Ali buna cevap olarak *"kendisinin üzerinde biat olduğunu, Muâviye'nin ve babasının Mekke'nin fethinde esir edilip salverilenlerden olduğunu (Talik b. Talik)"* söylüyor.²⁰ Muâviye, Ali'nin biat isteğine başka bir mektubunda *"sen Muhacirleri Osman'ın katli için tahrik ettin, Ensar'ı da ona yarımdan alıkoydun. Cahiller sana uydu, seninle kuvvet buldular. Fakat Şamlılar, Osman'ın katillerini bize teslim edinceye kadar seninle*

17 el-Müberred, *el-Kâmil*, I, s. 258.

18 el-Belâzûri, *Ensâbu'l-Eşrâf*, III, s. 84.

19 el-Belâzûri, *Ensâbu'l-Eşrâf*, III, s. 205.

20 et-Taberî, *Târîhu'l-Ümem Ve'l-Mülûk*, III, s. 80.

savaşa karar verdiler. Eğer bunu yaparsan hilafet meselesi de şûrâya havale edilir”²¹ şeklinde cevap verdi.

Ali, Muâviye'nin bu cevabına anlam veremedi ve “Osman'ın oğulları var, sana ne oluyor, onlar işe senden daha evla, eğer Osman'ın kanunu talep etmede ben daha kuvvetliyim diyorsan, o zaman önce biat ederek meşru hükümeti tanı, sonra ben gereğine bakarım”²² dedi. Ali devletin her tarafında otoritenin sağlanmasından sonra, suçluları Allah'ın kitabına göre cezalandıracağını belirtmişti.²³ Muâviye bir başka mektubunda ise, ona “Osman'ın katillerinin Ali'nin sağ kolu ve destekçisi olduklarını” iddia ederek onları öldürülmek üzere kendisine teslim ettiği takdirde “sana (destek ve biat için) gelmede insanların en hızlıları olacağız” demektedir.²⁴ Ali, bu mektubu Küfe mescidinde on binlerce silahlı insanın huzurunda okutmuş, hepsi birden “biz Osman'ın katilleriyiz, hepimiz onun yaptıklarını reddediyorduk” demişlerdi. Umduğu gibi bir cevap alamayacağını anlayan Muâviye'nin elçisi Ebû Müslim el-Havlânî çatışmanın uzayacağını söylemiştir. Ali, bu mektuba yazdığı cevapta, “onun bizzat bir katilini bilmediğini, katillerin teslimi işini enine boyuna düşündüğünü ve bunun kendi gücünü aştığını” bildirmiştir.²⁵ Muâviye'nin Ali'ye yönelttiği bir başka suçlama ise “Talha ve Zübeyr'i öldürdün, Ayşe'yi sürgün ettin” şeklindedir. Ali buna cevap olarak yazdığı mektupta “Talha ve Zübeyr'i öldürdüğümü iddia ettin. Bu senin de benim de içinde olmadığımız bir iş. Eğer ben içinde olsaydım sen bunu bilirdin. Seninle ilgisi olmadığı için bu konuda sana özür bildirmem de gerekmiyor” demiştir.²⁶

Ali, halifelığının meşruiyetini Ensar ve Muhacir'in kendisine biat etmesine bağlamakta, Muâviye'yi her davet edişinde bunu hatırlatmaktaydı.²⁷ Bu yüzden de Muâviye, durumu dengelemek için Medine ehli, Ensar ve Muhacir'in en azından bir kısmının desteğini arzulamış ve bu amaçla da ashabın ileri gelenlerine mektuplar göndermiştir. İki taraf arasında biat konusunda karşılıklı olarak cereyan eden yazışmalarda, Ali onun şartsız biat etmesini isterken Muâviye de, “Eğer Osman'ı öldürmediğini söylüyorsan hilafeti bırak ki, insanlar arasında şûrâ olsun. İnsanlar görüş birliğine vardıkları kimseyi başlarına getirsinler”²⁸ diyerek mevcut halifeye biatı reddetmiştir. Üç farklı kaynağın naklettiği bu konudaki bir başka yazışmada Muâviye, Halife Ali'ye “Bana Şam'ı ve Mısır'ı

21 el-Müberred, *el-Kâmil*, I, s. 222; İbn Abdirabbih, *el-İkdu'l-Ferid*, V, 81; Aycan, İrfan, *Sal-tanata Giden Yolda Muaviye b. Ebi Süfyan*, Ankara 2001, s.100.

22 Müberred, *el-Kâmil*, I, 225, İbn Abdirabbih, *el-İkdu'l-Ferid*, V, s. 81.

23 İbn Abdirabbih, *el-İkdu'l-Ferid*, V, s. 80.

24 el-Belâzûri, *Ensâbu'l-Eşrâf*, III, s. 66-67. Mektubun tam metni ek-2 de verilmiştir.

25 el-Belâzûri, *Ensâbu'l-Eşrâf*, III, s. 67-70. Mektubun tam metni ek-2 de verilmiştir.

26 İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, I, s. 70-71.

27 İbn Abdirabbih, *el-İkdu'l-Ferid*, V, s. 80-81.

28 el-Minkarî, *Vak'atu Sıffin*, s. 200; İbn Hibban, *Kitabu's-Sikât*, II, s. 286-288.

ver, senden sonra kimseye biat etmeyim. İlk sırayı sen al,” diyerek pazarlık önermiştir. Bu teklifin hile olduğunu anlayan Ali, Şam’daki elçisi Cerir’e şöyle yazmıştır: “Aslında bu talebiyle Muâviye, biatten kaçmak ve kendi başına dilediği gibi hareket etmek istemektedir”.²⁹ Bu teklife Ali’nin cevabı şöyledir: “Senin hedefin dünya menfaati. Senin Osman’ın kanıyla hiçbir ilgin yok. Şeytan bile senin azgınlığına yetişemez. Mesele-nin kaynağı ben değilim, sensin. Sen mütrefsin (azmışsın) şeytan seni ele geçirmiş.”³⁰ Muâviye’nin Ali’nin bu mektubuna cevap verirken iddiaları yalanlamak yerine, ithamda bulunmayı tercih ettiği görülmektedir: “Bu hikâyeleri, laf ebeliğini bırak, daha önce de insanları aldatarak bir yerle-re geldin. İç yüzün açığa çıkma noktasına geldi. İnsanlar senin batıl, boş olduğunu anlayacaklar”. Bu itham edici ifadeler karşılık Ali’nin cevabı: “İddianızla, yaptığınız çağrılarla sen ve senin şeytan dostu arkadaşların çok ileri gittiniz. Hakkı ağzınızla söndürmeye çalışıyorsunuz. Arkanıza atmak istiyorsunuz. ‘Kâfirler istemese de Allah nurunu tamamlayacaktır.’ Sen istemesen de Allah nurunu tamamlayacaktır. Ecelin geldi. İşin de boşa gitti. Selâm hidayete tâbi olana olsun,”³¹ şeklindedir.

Yine İbn Asâkir’in aktardığı başka bir yazışma, Muâviye’nin Ali’yle mücadelesi esnasında planlı ve bilinçli hareket ettiğini göstermesi bakımından ilginçtir. Muâviye, kardeşi Utbe b. Ebû Süfyan’a birini göndererek şöyle yazmıştı: “Cerir’i (Hz. Ali’nin elçisi Cerir b. Abdullah) hapsettik ki Ali bizim üzerimize gelsin, hedef alsın. Onu hapsetmemin bir başka nedeni Şam halkının tepkisini öğrenmektir. Bana tâbi olduklarını anlarsam onları savaşa çağıracağım. Muhalif tutum sergilerlerse Ali taraftarlarına barış çağrısı yapacağım. Uygun bir hatip seçip Şamlıları tek vücut haline getireceğim.” Muâviye’nin hareket tarzı ile ilgili bu istişarî mektubuna Utbe’nin cevabı: “Sececeğin bu hatip ya Yemenli olsun ya da biri lehinde biri aleyhinde konuşan iki adam olsun. Lehine konuşacak kişi sahabeden Şurahbil b. Sımt olsun. Çünkü o, Cerir’in düşmanıdır. Aleyhine konuşacak kişi de Eş’as b. Kays olsun. Şurahbil’in sana faydası Eş’as’ın Ali’ye faydasından çoktur,”³² şeklindedir.³³ Buradan Muâviye’nin olayların akışına yön vermek için önceden planlar yaptığı ve bunları kendisine yakın kişilere danışarak hareket ettiği sonucunu çıkarabiliriz. Nitekim Muâviye’nin kendisinin tuzak kurmadaki ustalığı ve kurduğu tuzaklarla övünmesi konusunda Zührî’nin aktardığı kayıt da bu çıkarımı teyit eder niteliktedir.³⁴

29 el-Minkarî, *Vak’atu Sıffîn*, c. I, s. 52; İbn Kuteybe, *el-İmâme ve’s-Siyâse*, c.I, s. 81.

30 İbn Asâkir, *Târîhu Medineti Dımaşk*, c. LIX, s. 133.

31 İbn Asâkir, *Târîhu Medineti Dımaşk*, c. LIX, s. 133.

32 İbn Asâkir, *Târîhu Medineti Dımaşk*, c. LIX, s. 133.

33 Muâviye’nin Şurahbil b. Sımt’i dolayısıyla da Şamlıları ikna edip arkasına alma planının detayları için bkz. İbn Asâkir, *Târîhu Medineti Dımaşk*, c. LIX, s. 133-134.

34 Zührî, Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah (124/742), *el-Megâzi’n-Nebeviyye*, Tah. Süheyl Zekkar, Beyrut 1981, s. 155.

Buraya kadar ana hatlarıyla örneklerine yer vermeye çalıştığımız yazışmalarda Medinelilerin biatiyle halife seçilen Ali'nin Muâviye'ye yazdığı mektuplarda kendisini meşru halife olarak tanımaya çağır-
dığı görülmektedir. Muâviye ise III. Halife Osman'ın kanı konusunu gündeme getirerek biat etmesini onun katillerinin bulunup kendisine teslimi şartına bağlamaktadır. Ayrıca Muâviye, Ali'yle yaptığı yazış-
malarda biat için Şam ve Mısır'ın kendisine verilmesini şart koşturma meseleyi pazarlık konusu haline getirmektedir. Osman'ın oğulları du-
rurken Muâviye'nin onun kanını dava etmesine anlam veremeyen Ali, Osman'ın katillerinin bulunup cezalandırılmasının zaman alacağını
ama kendisinin bunu yapmaya kararlı olduğunu ifade etmektedir. Ali, Muâviye'yi Osman'ın kanı konusunda samimi olmamakla suçlamak-
tadır. Nitekim Muâviye'nin, kendi halifeliği döneminde Osman'ın kanı konusunu bir daha gündeme getirmemesi ve olayın peşini bırakması
bu suçlamayı haklı çıkaracak mahiyettedir.³⁵

3-Yazışmaların Siyasi Anlam ve Değeri

Tarafların yazışmalarında birbirine karşı kullandığı hitaplar siyasi tavırlarıyla ilgili önemli ipuçları sunmaktadır. Yazışmalarında resmî sıfatı olarak “Mü'minlerin emri” unvanını kullanan Halife Ali, Şam va-
liliği görevinden azlettiği Muâviye'ye herhangi bir resmî sıfatla değil, künyesiyle hitap etmektedir. Yazışmalarına “Muâviye b. Ebu Süfyan”
şeklinde başlayan Muâviye, halife olarak tanımadığı Ali'ye yazarken “Ali b. Ebû Tâlib” şeklinde künyesiyle hitap etmektedir. Buradan taraf-
ların siyasi tavırlarının yazışmalarında kullandıkları hitap ve üslupla-
ra yansıdığını söylemek mümkündür.

Esasen tarafların birbirlerine karşı tavırları yazışmaların içeriğine de yansımıştır. Medinelilerin biatiyle halifelik görevine başlayan Ali, tabii olarak Muâviye'yi kendisini tanımaya çağırmıştır. Muâviye ise, Ali'nin bu çağırısına uymayı III. Halife Osman'ın katillerinin bulunup kendisine teslim edilmesi şartına bağlamıştır. Böyle bir durumun yetkilerini pay-
laşmak anlamına geleceğinden meşru halife Ali için kabul edilir bir yanı yoktur. Nitekim o da bunu kabul etmemiş, Osman'ın katillerini yakala-
manın halife olarak kendisinin görevi olduğunu söylemiştir.

Halife Ali tarafından defalarca biata, cemaate ve merkezi otoriteye uymaya çağrılan Muâviye de ısrarla önce Osman'ın katillerinin bu-
lunup kendisine teslim edilmesini istemiş, bununla da yetinmeyerek Ali'nin halifeliğine itiraz etmemesi karşılığında Şam ve Mısır'ı istemiş-

35 Ali'nin halifeliği döneminde Osman'ın katillerinin cezalandırılması konusunda bu kadar istekli davranan Muâviye'nin Halifeliği Hz. Hasan'dan devraldıktan sonra bu konuyu gündemden çıkardığı görülmektedir. Konuyla ilgili değerlendirme için bkz. Demircan, Adnan, *Ali-Muâviye Kavgası*, İstanbul, tsz., s. 55-56.

tir. Bu noktada Muâviye'nin ince bir siyaset izlediği görülmektedir. Çünkü o, Osman'ın katillerinin yakalanmasını veya Şam ve Mısır'ın kendisine verilmesini isterken halife olarak biat etmemiş olsa da fiili otoritesini ve gücünü tanımış olmaktadır. Çünkü bir yetkiye sahip olmayandan o yetkiyi kullanmasını isteyemeyeceğiniz gibi, bir yere sahip olmayandan da orayı isteyemezsiniz. Yani Muâviye, ondan bir şeyler isterken Ali'nin otoritesini ve gücünü kabul etmekte ama iş ona halife olarak tabi olmaya gelince meseleyi ya Osman'ın katillerinin yakalanması konusunda olduğu gibi şarta bağlamakta ya da Şam ve Mısır'ın verilmesi hususunda olduğu gibi pazarlık konusu yapmaktadır.

Kardeşiyle yaptığı yazışma ve bizzat kurduğu tuzaklarla övünmesi onun Ali'yle mücadelesinin Osman'ın öldürülmesi sonucunda tepki olarak meydana gelmiş ani bir hareket olmadığını, aksine önceden düşünülmüş ve adım adım planlanmış bir iktidar mücadelesi olduğunu düşündürmektedir. Hatta Muâviye'nin Osman'ın öldürülmesini engelleyebilecekken bundan kaçınması onun ölümünden çıkarı olduğu şeklinde yorumlanmıştır.³⁶ Nitekim Muâviye'nin kendisi halife olunca Osman'ın katillerinin yakalanması meselesini bir daha gündeme getirmemesi bu konudaki samimiyetsizliğinin bir göstergesi olarak görülebilir. Yazışmalarında kendini överken kullandığı nitelermeler geçersiz veya tartışmalıdır. Artık kapanmış olan cahiliye döneminde Muâviye'nin babasının efendi olmasının o günkü Müslümanlar için ancak olumsuz bir çağrışımı olabilirdi. Muâviye'nin Peygamberimize vahiy kâtipliği yaptığı iddiası ise tartışmalıdır.³⁷ Kardeşiyle yazışmasında Ali'yi zor durumda bırakmayı ve Şamlıları iknayı hedef olarak gördüğünü ifade eden Muâviye'nin aleyhine bir hava oluşturacağını düşündüğü bir yazışmasına gelen cevabın halkın öğrenmemesi için yırtılmasını istemesi de propagandacılık yeteneğinin bir göstergesi sayılmalıdır. Yeri geldiğinde meydana okuyarak "*Hilafete benden daha layığı bilen bunu göstereceksin*"³⁸ diyebilecek kadar siyasi hırsa sahip bir şahsiyet olduğu kaydedilen Muâviye ele alınan yazışmalarda, fırsatları iyi değerlendiren, taktikçi ve usta bir siyasetçi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ali ise otoritesi sorgulanmaya çalışılan, kendisine biatten kaçılan ve Osman'ın katillerinin yakalanması gibi zor bir mesele ile köşeye sıkıştırılmış bir halife olarak karşımıza çıkmaktadır. Osman'ın katil-

36 Söz konusu yorum için Bkz. Bakır, Abdulhalik, *Ali b. Ebi Talib*, Elazığ 1998, s.120.

37 ez-Zehebî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, Tah. Şuayb el-Arnâvût, Beyrut 1993, III, s. 123. Aycan, konuyla ilgili değerlendirmesinde Muâviye'nin Peygamberimizin kâtipleri arasında yer aldığını kabul etmekle birlikte onun vahiy kâtipliği konusundaki rivayetlerin asılsız olduğu sonucuna varmaktadır. Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muâviye*, s. 47.

38 Zührî, *el-Megâzi'n-Nebeviyye*, s. 155.

lerinin yakalanması birçok nedenden dolayı zordur. Osman'ın katilleri tek veya belli bir kişi olmadığı gibi Ali'nin onların üstüne gidecek birlik içinde bir ordusu da yoktur.³⁹ O, Medinelilerin biatıyla halife olmakla beraber mücadelesini Medine dışında sürdürmek durumunda kalmıştır. Ordusunda muhacir ve ensardan kimseler bulunmakla beraber esas ağırlığı Iraklılar oluşturmaktadır. Bu da arkasını dayayacağı sağlam bir halk desteğinden yoksun olduğunu göstermektedir. Arkasındaki kitlenin, Muâviye'nin Osman'ın katillerinin yakalanıp kendisine teslimini isteyen mektubu okunduğunda onun elçisinin karşısında “*Hepimiz Osman'ın katiliyiz*” diyebilmesi ne ölçüde halife Ali'nin kontrolünde olduklarını göstermesi bakımından anlamlıdır. Kendisine yöneltilen suçlamalara suçluluk duymadan açık yüreklilikle cevap veren Halife Ali'nin yazışmalarında, İslâm toplumunun birlik ve beraberliğini koruma kaygısı ön plana çıkmaktadır. el-Müberred'in aktarmaktan kaçınmasına sebep olacak kadar ağır bir ifadeyle kendisini kötüleyen Muâviye'ye cevap verirken Ali'nin kullandığı ifadeler itham edici olmaktan çok karşı tarafı iknâya, sükûnet ve istikrarı sağlamaya yöneliktir. Yazışmalarda tarafların meşruiyetlerine dayanak olarak kullandıkları ifadelerden İslâm toplumunda iktidarın dayandığı unsurun değişmek üzere olduğunu söylemek fazla abartılı sayılmasa gerektir. Ali'nin ısrarla kendinden önceki halifelerde olduğu gibi Medinelilerin, muhacir ve ensarın biatıyla halife olduğunu ifade etmesine rağmen, Muâviye'nin Şamlıların desteğini vurgulaması, iktidarın dayandığı hâkim unsurun fetihler dolayısıyla ülkenin genişlemesine paralel olarak Medine dışına kaydığını göstermektedir. Bu durumda taraflardan Ali'nin toplumdaki istikrarın, yani Medinelilerin muhacir ve ensarın hâkimiyetinin korunmasından, Muâviye'nin ise bu denge ve istikrarın bozulmasından yana olduğu anlaşılmaktadır. Yazışmaların taraflar arasında bir uzlaşma zemini oluşturarak giderek yaklaşan ve etkileri günümüze kadar sürecek olan Sıffin Savaşı'nı önleyici bir etkisi olamamıştır. Ancak siyasi mücadelesine Osman'ın kanını talep gibi önemli bir dini dayanak bulması Muâviye'nin Sıffin'de Ali'nin karşısına güçlü bir orduyla çıkmasında önemli rol oynamıştır.

Sonuç

Çalışmada bahsedilen yazışmalar, İslâm tarihindeki önemli kırılma noktalarından birini oluşturan, ilk itikâdi ve siyasi ihtilafların baş gösterdiği ve sonuçta derin kutuplaşmaların meydana geldiği bir döneme aittir. Etkileri günümüze kadar süren Sıffin savaşı öncesi Ali-Muâviye

39 Ali'nin Osman'ın katillerini yakalamak gibi bir meselesinin olup olmadığı tartışmalıdır. Bunun Muâviye tarafından Ali'yi sıkıştırmak için ortaya atılmış yapay bir gündem olabileceği de gözardı edilmemelidir. Ali'nin halifeliği sırasında böyle bir hazırlık içinde olduğunu gösteren bir kayda da rastlanmıyor.

arasında cereyan eden ve böylesine kritik bir döneme tanıklık etmiş çok sayıda yazışmanın bir bölümü incelenen bu çalışmada varılan sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

Çoğunlukla birden çok kaynağın aktardığı yazışmalarda taraflar birbirlerine isimleriyle hitap etmekte, herhangi bir unvan kullanmamaktadır. Mektuplar besmele ile başlayıp selâm ile bittiği gibi yemin ile başlayanlar da vardır. Yazışmalarda benzetmelere, Arap şiirinden örneklerle yer verilmiştir. Taraflardan Muâviye'nin daha çok itham edici, Ali'nin ise savunucu bir üslup kullandığı gözlenmiştir. Muâviye için kullanılan itham edici ifadeler "*ciğer yiyenin nesli*", "*Mekke'nin fethinde esir edilip salverilenlerden* (zorla Müslüman olanlardan) olmasıdır. Ali için kullanılan ithamlar ise, "*Ayşe'yi sürgün eden*", "*Talha ve Zübeyr'i öldüren*"dir. Bu ithamların târihen sabit olanlarının sadece Muâviye için kullanılanlar olduğu bilinmektedir. Bu noktada Ali'nin kullandığı üsluba getirilebilecek tek eleştiri Muâviye'yi geçmişiyile suçlaması olabilirdi. Ali'ye yöneltilen Talha ve Zübeyr'i öldürmek, Ayşe'yi sürgün etmek ve III. Halife Osman'ı öldürmek veya ölümünde dahli olmak gibi suçlamaların ise ithamdan öte geçmesi zordur.

Ali halife seçildikten sonra kendisine biat etmesi için Muâviye'ye mektup göndermiş, Muhacirler ve Ensarın Ebû Bekir, Ömer ve Osman'a biat ettikleri gibi kendisine de biat ettiklerinden bahisle onu biate çağırmıştır. Ali'nin halifeliğini tanımak istemeyen Muâviye, biat konusunu sürekli geciktirmeye çalışmış, onun yerine Osman'ın katillerinin yakalanması meselesini gündeme getirmiştir. Ali'nin III. Halife Osman'ın öldürülmesi üzerine Halife olarak seçilmiş olması onun ölümünde dahli veya çıkarı olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Ali'nin durumundaki bu zaafi kullanan Muâviye, Osman'ın kanı konusunu siyasi mücadele için dini bir dayanak yapmış ve Şamlıları tek vücut halinde arkasına alarak Sıffin'e gitmiştir.

Taraflar arasındaki yazışmalarda Ali, Muâviye'den meşru halife olarak kendisine biat etmesini istemiş, meşruluğunu ise kendinden önceki halifelerin geldiği gibi bu makama gelmiş olmasına dayandırmıştır. Muâviye ise, önceleri sadece Osman'ın katillerinin yakalanmasını şart koşmuş, hatta Mısır ve Şam'ın kendisine verilmesini istemiş, ortamın lehine döndüğünü görünce de onun kadar efdal olmasa da Şamlıların da kendisini desteklediğinden bahisle hilafete layık ve ehil olduğunu iddia etmiştir. Ali, Muâviye'ye Osman'ın katillerini yakalamanın kendi gücünü aştığını, ama eğer bunu yapmasını istiyorsa önce ona biat etmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Sıffin Savaşı'na kadar olan dönemi kapsayan yazışmalarda taraflar arasında anlaşma sağlanamamış olmasının, etki ve sonuçları günü-

müze kadar uzanmaktadır. Sıffin Savaşı'ndan sonra birçok çatışma, ayrılık ve mücadele yaşanmış, yeni fırka ve akımlar ortaya çıkmıştır.

Ek: Ali ve Muâviye'ye ait iki yazışma örneği:

1.Örnek:

Muâviye, Ali'ye şöyle yazdı:

"Ey Ebu'l-Hasan! Benim faziletlerim çoktur. Babam cahiliye döneminde efendi idi. İslâmi dönemde de Ömer beni vali olarak görevlendirdi. Resulullah (s.a.v.)'ın hısmıyım, İnananların dayısıyım, vahiy kâtiplerinden biriyim."

Ali, bu mektubu okuyunca dedi ki: "İşe bak. Fazilet sahibi ciğer yiyenin oğlu bana karşı övünüyor." Sonra da şu cevabı yazdırdı:

*Muhammed, o nebi benim kardeşim ve hısmım,
Hamza, şehitlerin efendisi benim amcam,
Cafer ki meleklerle beraber işte o anamın oğlu (kardeşim) kanatlandı uçuyor,
Muhammed'in kızı ki benim ev halkım, eşimdir,
Onun eti etime, kanı kanıma karışmıştır,
Ahmed'in soyu, benim iki evladım ondan gelir.
Acaba hanginiz benim gibi böyle bir nasibe eriştiniz.
Genç, çocukken girmişim İslâm'a sizden önce,
Çocuğum henüz varmamışım ergenliğe."*

Muâviye mektubu okur okumaz, Şamlıların bunları okuyup Ali'ye meyletmelerinden korkarak mektubun yırtılmasını emretti. Himyeri'nin bu beyitleri alıp kendi şiirleri arasına dâhil ettiği söylenir.⁴⁰

2.Örnek:

"Muâviye b. Ebû Süfyan'dan, Ali b. Ebi Tâlib'e,

Bundan sonra.

Allah, Muhammed'i ilmiyle seçti, onu vahyi üzerine emin ve kullarına resul kıldı. Sonra Müslümanlardan onu destekleyen yardımcılar seçti. İslâm'daki faziletleri ölçüsünde onların Resûlullah'ın yanında mertebe ve dereceleri vardı. Müslüman olarak en faziletli ve Allah'la Resulüne karşı en samimi olanları I. Halife, sonra II. Halife, sonra da mazlum olarak öldürülen III. Halife Osman'dır. Sen bunların hepsine de hased ettin ve hepsine isyan ettin. Biz bunu senin şüpheli bakışından, açık saçık sözlerinden, içini çekerek nefes alışından ve halifelere biatı ağırdan almandan anladık. Bunların tümünde de sen tıpkı burunsağı burnuna takılıp uysallaştırılıp sürülen-idare edilen bir deve gibi yularından tutulup sürüldün-idare edildin. Hoşlanmasan da biat etmek zorunda kaldın. Onlardan hiç biri amcaoğlun Osman'a senden daha fazla haset beslemedi. Akrabalığın ve hısmınlığına bakılınca onlardan önce senin böyle davranmaman gerekirdi. Onunla akrabalık bağı kopardın ve onun güzelliğine çirkinlikle karşılık verdin. İnsanları ona karşı topladın. Öyle ki develerine binip bölük bölük ona karşı koymaya geldiler. Allah Resulü'nün haremde ona silah çekildi. Sen evinden gelen çığlıkları-gürültüleri

dinlerken senin yanı başında/mahallende öldürüldü. Bunu durdurmak için ne bir söz ne de bir harekette bulundun. Hayatım üzerine yemin ederim ki, bu konuda insanları bir yere toplamış olsaydı ve insanları o işi yapmaktan men etseydin hiç kimse buna cesaret edemezdi. Osman'dan uzak durmaları gerektiğini öğrenirler ve bundan uzak dururlardı. Onlar senin sırdaşların, destekçilerin, yardımcılarındı. O'nun kanının dökülmesiyle herhangi bir ilginin olmadığını söylediğine dair haberler bana ulaştı. Öyleyse, eğer doğru söylüyorsan onun katillerini bize gönder onları öldürelim. O zaman sana (destek ve biat için) gelmede insanların en hızlıları olacağız. Aksi takdirde sen ve arkadaşların bizden kılıç dışında bir şey alamazlar. Muâviye'nin canını elinde bulunduran Allah'a yemin olsun ki, Osman'ın katillerinin peşine düşüp onları karada, denizde, çöllerde ve dağlarda arayacağız ta ki onları öldürünceye ya da canımızı Allah alıncaya kadar. Vesselam."

Mektubu Ebû Müslim el-Havlânî'ye verdi ve onu Ali'ye götürmesini emretti. Ebû Müslim, mektubu Kûfe'ye götürdü ve Ali'ye ulaştırdı. İnsanlar mescitte toplandı ve mektubu onlara okudu. Hep bir ağızdan: *"Hepimiz Osman'ın katilleriyiz, hepimiz yaptığı işleri inkâr etmiştik"* dediler. Ali istediği cevabı ona vermedi. Ebû Müslim şöyle dedi: *"Şimdi karışıklık ve huzursuzluk daha da uzadı".*

Ali, Muâviye'ye cevaben şöyle bir mektup yazdı:

"Bismillahirrahmanirrahim.

Allah'ın kulu Mü'minlerin emiri Ali'den Muâviye b. Ebû Süfyan'a,

Bundan sonra,

Havlân kardeş bana senin bir mektubunu getirdi. Mektupta Muhammed'den ve Allah'ın ona ikram ettiği hidayet ve vahiyden ve bahsediyorsun. Ona ettiği vadini doğru çıkaran Allah'a hamd olsun ki, onun zaferini tamamına erdirdi ve onu birçok ülkeye hâkim kıldı. Kendi kavmi içinden ona düşmanlık eden, onu yalanlayan, ona düşmanlık duyarak savaş açan, onu ve arkadaşlarını yurtlarından çıkaran, Arapları ona karşı toplayan ve ordular getirenlere karşı onu galip getirdi. Onlar istemeseler de hak geldi ve Allah'ın emri galip geldi.

Mektubunda Yüce Allah'ın Mü'minlerden ona yardımcılar seçtiğini ve onlarla onu desteklediğini söylemişsin. Onun yanındaki faziletleri İslâm'daki faziletlerinin derecesine göre idi. Onların Müslüman olarak ve Allah ve Resulüne samimiyetle bağlılığı itibarıyla en faziletlisi I. Halife ve ondan sonra da II. Halife idi. Hayatım üzerine yemin ederim ki her ikisinin de İslâm'daki konumu çok büyüktür. Onların başına gelecek bir kötü durum İslâm'a gelecek büyük bir zarardır. İbn Affan'ın fazilette üçüncü olduğunu zikretmişsin. Eğer Osman, ihsân sahibi biri ise, ahirette şükredenleri mükâfatlandıran bir Rabbin huzuruna çıkacak, O onun hasenatlarını artıracaktır ve büyük sevaplarla onu mükâfatlandıracaktır. Şayet kabahatleri olan biri ise, o zaman da ahirette rahim ve mağfiret eden bir rabbin huzuruna çıkacak. Hiçbir günah O'nun nazarında bağışlanmaz değildir. O onu bağışlayacaktır. Hayatım üzerine yemin ederim arzum odur ki Allah herkese kendisine düşen payı dağıttığında bizim yani Ehl-i Beyti'nin payının en nasıptar, en fazla olmasıdır.

Allah, Muhammed'i gönderdi, Allah'a imana ve tevhide (O'nu birlemeye) davet etti. Ehl-i Beyt olarak biz ilk iman edenler ve ilk itaat edenler idik. Öyle bir yerde yaşadık ki, Arapların dörtte bir nüfusunun dörtte biri olan bizlerden başka kimse Allah'a ibadet etmiyordu. Fakat kavmimiz bize en kötü şekillerde zulmetti. Her türlü sıkıntıyı yaşattılar. Bizi alevine içine soktular. Bizleri dar yollara soktular. Bizi hep takip altına aldılar. Yemekten, içecekten bizi mahrum bıraktılar. Aralarında mektuplaştılar. Ya nebimizi onlara verip onu öldürmelerine veya azalarını kesip onu parçalamalarına müsaade edecektik ya da bizimle yemek yemeyecekler, hiçbir şey içmeyecekler, alışveriş yapmayacaklar, kız alıp vermeyecekler ve bizimle konuşmayacaklardı. Yüce Allah onu bu eziyetten koruyup savunmaya bizi çağırdı. Kureys'ten Müslüman olan diğerleri ise bizim gibi kimsesiz idi. Mütefikklikten men edilmişlerdi. Aşiret sahibi olanlara ise kavmimizin bize zulmettiği gibi zulmedilmedi. Onlar telef olup gitmekten güvende ve kurtuluş içerisindeydi. Bu şekilde Allah'ın dilediği kadar kaldık. Sonra Allah Resulüne hicret için izin verip müşriklerle savaşmasını emretti. Güçlükler geldiği zaman savaş için çağırıldım. Ehl-i Beyti'ni gönderdi ve ashabını Ehl-i Beyt ile himaye edip korudu. Ubeyde, Bedir günü, Hamza Uhud günü, Cafer ise Mu'te günü öldürüldü.

Şehitlerin maruz kaldıklarının aynısına maruz kalanların adlarını şayet istersen sana sayabilirim. Onların ecelleri gelmişti, temenni ve arzuları ertelenmişti.

Halifelere biatta yavaş davrandığımı ve hepsine haset ettiğimi söylüyorsun. Haset konusuna gelince onu gizlemiş olmaktan da dışa vurmuş olmaktan da Allah'a sığınırım. Halifelere biatta yavaş davranmış olmama gelince bu konuda insanlara özür dilemem. Hz. Peygamber vefat ettiği ve insanlar Ebû Bekir'e biat ettiği zaman baban bana gelip "İnsanlar için bu işe en layık olan sensin, uzat elini sana biat edeyim," dedi. Bunu bizzat babanın kendi ağzından işittim. Tefrikadan korktuğum için ve insanların henüz yeni küfürden ve cahiliye çağından çıkmış olmalarından ötürü bu teklifi reddettim. Babanın bildiği, kabul ettiği şekilde benim bu konudaki hakkımı bilip kabul edersen, sana uygun olanı yapmış olursun. Aksi halde dilediğini yapabilirsin Allah sana karşı bana yeter.

İnsanları Osman'a karşı kıskırttığımı söylemişsin. Osman senin de gördüğü işleri yapmıştı. İnsanlar da bildiğin üzere ona karşı tavrı aldı. Benim bu konuda hiçbir dahlim yoktur. Fakat sen beni suçluyorsun. Nasıl istersen öyle suçlayabilirsin.

Osman'ın katillerinden bahsetmişsin ve onları sana teslim etmemi istemişsin. Onun katilleri arasında bızatıhi tanıdığım hiç kimse yok. Konuyu etraflıca araştırdım. İtham ettiklerinden herhangi birini sana teslim etme gücümün olmadığını gördüm. Şayet bu isyanın ve nahoş tutumundan vazgeçmesen Osman'ı katlettiğini iddia ettiğin o kişilerin senin onları ne düzlükte ne de dağda arama zahmetine girmene fırsat vermeyeceklerini göreceksin. Vesselam."

Ali cevabını Ebû Müslim el-Havlânî ile gönderdi.

KAYNAKÇA

- Abdulhalik Bakır, *Ali b. Ebi Talib*, Elazığ 1998.
- Adnan Demircan, *Ali-Muâviye Kavgası*, İstanbul, tsz.
- el-Belâzürî, Ahmed b. Yahya b. Cabir, *Ensâbu'l-Eşrâf*, I-IX, (tahk.: Süheyl Zekkar-Riyaz Zirikli), Kahire 1996.
- ed-Dîneverî, Ebu Hanife Ahmed b. Davud, *Ahbâru't-Tiwâl*, (tahk.: Abdülmün'im Âmir-Cemal eş-Şeyyâl), Kahire 1960.
- İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim, *el-Îmâme ve's-Siyâse*, , I-II, (tahk.: Halil Mansur), Beyrut 1997.
- İbn Asâkir, Ebu'l-Kasım Ali b. el-Hasan b. Hibetullah, *Tarihu Medineti Dı-maşk*, c. LIX. (tahk.: Muhibuddin Ebî Saïd Ömer b. Ğarame el-Amravî), Beyrut 1995.
- İbn Abdirabbih, Ebu Ömer Ahmed b. Muhammed, *el-Ikdü'l-Ferîd*, I-IX, (tahk.: Müfid Muhammed Gamiha ve diğerleri), Beyrut 1983.
- İbn Hibban, Muhammed b. Hibban b. Ahmed b. Ebi Hatim, *Kitabu's-Sikât*, (neşr. Muhammed Abdulmuid Han), Haydarabad 1973.
- İrfan Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebi Süfyan*, Ankara 2001.
- el-Minkarî, Nasr b. Müzâhim, *Vak'atu Sıffîn*, (neşr. Abdusselam Muhammed Harun), Kahire 1382.
- el-Müberred, Ebu'l-Abbas Muhammed b. Yezid, *el-Kâmil fi'l-Luga ve'l-Edeb*, I-III, (tahk: Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Kahire 1997.
- et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, *Tarihu'l-Ümem Ve'l-Mülûk*, I-V, Beyrut 1407,
- Zühri, Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah (124/742), *el-Megâzi'n-Nebeviyye*, (tahk.: Süheyl Zekkar), Beyrut 1981.
- ez-Zehabî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, (tahk.: Şuayb el-Arnâvût), Beyrut 1993.